

Centrum pro výzkum
toxických látek
v prostředí

Environmentální etika

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Inovace a rozšíření výuky zaměřené na problematiku životního prostředí na PŘF MU (CZ.1.07/2.2.00/15.0213)
spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Environmentální etika

etika - soubor pravidel, jak **by se měl** člověk chovat ve vztahu k bližním

env. etika - soubor pravidel, jak **by se měl** člověk chovat k životnímu prostředí

Potřebujeme environmentální etiku? ANO

- vztah člověka k ŽP zproblematizovaný
  - odcizení + 3 faktory – jsme **početní, mocní a nároční**

Vývoj odcizování člověka životnímu prostředí (přírodě)

I. lovecko-sběračský vztah

- lovec - sběrač život nemanipuluje, žije s údivem a s bází, a přijímá, co mu „matka“ příroda poskytuje
- člověk prožívá pocit vlastní malosti a nekonečné moci přírody

II. pastevecko-zemědělský vztah

- zemědělec už není jen pasivním příjemcem z nevyzpytatelné přírody. Zůstává ale na přírodě zjevně závislý.
- příroda partnerem = spolupráce. Závislost míšena s prvkem péče.

III. řemeslnicko-trhovecký vztah

- závislost městského člověka na přítoku pitné vody či odvozu odpadu
- izolační vrstva dělby práce brání vědomí přímé závislosti

Odcizení člověka ŽP (přírodě)

IV. vztah výrobců - konzumentů

- neuznává vlastní dobro přírody, jen nekonečný ná konzumenta na konečný svět → environm. krize
- představa, že jediným smyslem života (takřka morální povinností občana) je hromadit a spotřebovavat stále více hmotného majetku
- **povědomí přírody jako primárního zdroje veškerého materiálního zabezpečení je již velmi potlačeno**

Konzumerizmus

- životní **postoj**, který předpokládá:
  - 1) smyslem všeho lidského konání je stupňování hmotné spotřební úrovně
  - 2) hlavním smyslem státu je umožnit toto stupňování
  - 3) vzestup spotřeby automaticky vyřeší všechny problémy, společenské i osobní, a zaručí blíže nedefinované „šťěstí“

<http://nemejc.blog.idnes.cz/c/31361/Jak-je-to-s-tou-konzumni-spolecnosti.html>

Antropocentrická x neantropocentrická etika

Antropocentrické typy environmentální etiky

I. Sobecky kořistnický postoj

- centrem hodnocení **člověk**, jeho potřeby, zájmy
- každá hodnota vzniká až na základě **lidské potřeby**
- instrumentální hodnota přírody, prostředek k hodnotě jiné
- ochranu přírody zdůvodňuje **užitečností pro člověka**
- **chránit** ovzduší? zacházení se zvířaty? pralesy?

II. Postoj vznešeného lidství

- příroda je krutá, nezná lítost, naději, dobro ani zlo
- teprve člověk vnáší do přírody hodnotu, altruismus, svobodu → ryze lidské vlastnosti
- schopnost jednat v zájmu druhých i v zájmu celého lidstva v dlouhodobém výhledu → **skutečně lidské**
- egoismus, sobectví, panský postoj – ztráta ryze lidských rysů, nejnižší bod dehumanizace
- **proč chránit přírodu?**

Neantropocentrické typy environmentální etiky

- příroda a živé organismy – vlastní (vnitřní) **hodnota**
- v historii ojedinělé postavy křesťanských mystiků + romantismus
- pro romantiky však příroda jen odrazem jejich vnitřních citů + vliv mimoevropských kultur (buddhismus)
- důležitou roli hraje **emocionalita a intuitivní** přístup ke světu

Vybrané proudy:

- 1) *biocentrická etika* – A. Schweitzer
- 2) *koncept rozšířených práv* – R. Nash, P. Singer
- 3) *ekocentrická* – A. Leopold
- 4) *hlubinná ekologie* – A. Naess

Tyto teorie se liší ve svém imperativním předpokladu:

- Schweitzer: „Každý život musíme ctít a chránit“
- Nash, Singer: „Musíme ctít přirozená práva zvířat a přírody!“
- Leopold: „Celý ekosystém musíme chránit“
- Naess: „Musíme se naučit soužití se všemi bytostmi“

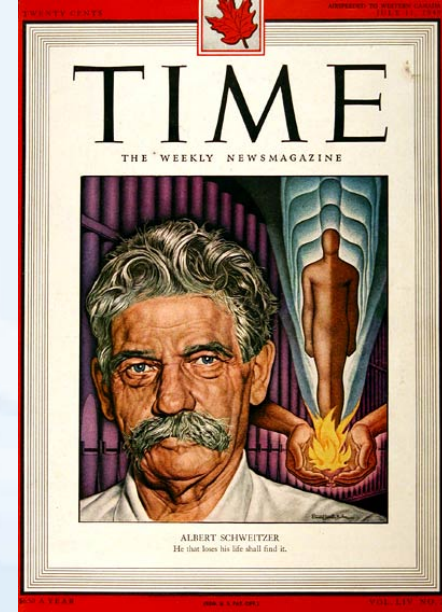
Etika Úcty k životu

Albert Schweitzer

1875 Alsasko -1965 Lambaréné
- filozof, teolog, lékař a umělec
- 1913 zakládá v Gabunském
Lambaréné nemocnici

*„Dva zážitky vrhly na můj život stín:
Jeden tkví v poznání, že svět je nevysvětlitelně
temný a plný utrpení;
druhý tkví v tom, že jsem se narodil do doby duchovního
úpadku lidstva. S oběma jsem se vyrovnal myšlením,
Které mě přivedlo k eticky kladnému vztahu ke světu a
životu na základě úcty k životu.*

*V tom našel můj život zakotvení a směr. Stojím a pracuji ve světě
jako člověk, který chce myšlením činit lidi duchovněji a lepšími.
Jsem ovšem v dokonalém rozporu s duchem doby, které má pro
myšlení jen pohrdání.“*

Etika Úcty k životu

Descartes

x

„Myslím, tedy jsem“

x

Schweitzer

**„Jsem život chtějící žít uprostřed
života chtějícího žít“**

- dochází k základní tezi *etiky úcty k životu*:

„Dobré je život uchovávat a podporovat; zlé je život ničit a omezovat“

Etika Úcty k životu

Descartes

x

„Myslím, tedy jsem“

x

Schweitzer

„Jsem život chtějící žít uprostřed života chtějícího žít“

- dochází k základní tezi *etiky úcty k životu*:

„Dobré je život uchovávat a podporovat; zlé je život ničit a omezovat“

- přijmeme-li tuto tezi → musíme pomáhat všemu živému a zabraňovat činnostem, které život omezují či ničí

„Život je mu (člověku) svatý sám o sobě. Neutrhne ze stromu list, neulomí květinu a dává pozor, aby nezašlápl nějaký hmyz“

- má takovéto chování smysl ve „smrtném“ světě?

„Chceme přece účinně jednat, a proto se nemusíme starat o to, bude-li naše činnost úspěšná či nikoliv.“

„Pro svět je důležitý již fakt, že v člověku, který se stal etickým, vstupuje do světa vůle naplněná úctou a oddaností k životu“

Etika Úcty k životu

- a co potrava?

„Když už nějaký život poškozují, musí mi být zřejmé, jak dalece je to nutné.“

„Venkovan, který na louce pokosil tisíce květů jako krmivo pro krávy, se má střežit, aby cestou domů **bezmyšlenkovitě** neuškubl nějaký kvítek u cesty“

„Nikdo z nás nesmí dopustit žádnou bolest, pro kterou není ospravedlnění. A nikdo se nesmí uspokojovat tím, že se nechce míchat do věcí, které se ho netýkají.“

„Nikdo nesmí zavírat oči a myslet si, že utrpení, od něhož se odvrátil, vlastně neexistuje. Ať si nikdo neulehčuje břímě odpovědnosti!
My všichni jsme vinni“

Koncept rozšířených práv I

Roderick Nash „The rights of nature“

- myšlenka rozšiřování práv až na všechny živý svět

práva bílých mužů

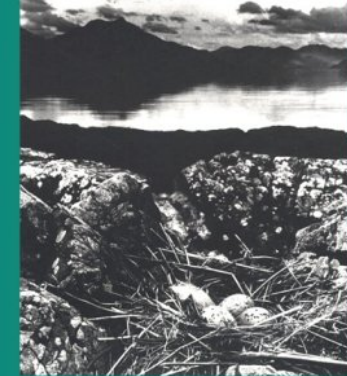
→ práva otroků

→ práva žen

→ práva černochů

.... → práva zvířat

... → práva všeho živého

The Rights of Nature

A HISTORY OF ENVIRONMENTAL ETHICS

Roderick Frazier Nash

Ludvík Vaculík: „*Jinou ústavu*“ 1990

- návrh na zahrnutí právní subjektivity přírody do Ústavy ČR

- neprosadilo se:

- **logické a hodnotové zdroje** – *Listina základních práv a svobod* nic takového nezahrnuje – tento požadavek nemá historickou kontinuitu, je zcela nový

- **technické důvody** – těžká soudní vymahatelnost, stanovení

obhájce, problém realizace na nižších stupních

x **Ústava ale může vyjadřovat cíle a ideály společnosti**

Centrum pro výzkum
toxických látek
v prostředí

ÚSTAVA
ČESKÉ REPUBLIKY

Koncept rozšířených práv II

Peter Singer „Osvobození zvířat“ 1975

- myšlenka **rovnoprávnosti všeho živého**
- moralita vztahu k druhým (lidem i zvířatům
→ všem živým tvorům)
- **nejde o to, že máme rádi zvířata, jde o morální princip**
- nižší inteligencí nelze ospravedlňovat naše bezohledné zacházení
- cokoli může trpět se chce vyhnout utrpení a tato tužba zasluhuje úctu a ohleduplnost
→ **schopnost utrpení je dostatečný důvod k ohleduplnosti**

- každé nárokování nadřazenosti problematické → **rasismus** rasy, národnosti, pohlaví nebo živočišného druhu je neospravedlnitelný
- prameny krutosti: **sobectví**
strukturální zdroj → zakořeněnost v kulturní tradici
= pokusná zvířata a masná výroba
- **řešení?** - nepodílet se na zlu odmítnutím tohoto společenského mechanismu
→ **vegetariánství a protesty**

Science may have found a cure for most evils;
but it has found no remedy for the worst of
them all - the apathy of human beings.

Znajíce své cesty, nezmate nás pokušení, před cílem s pocitem vítěze máváš tribunám,
mdlé zpustlé nevěsty dál tančí do rozednění, na stole doma rozbal kněže, jež vejde v tvůj chrám.

Etika země

Aldo Leopold „A Sand County Almanach – Obrázky z chatrče“

- rozšíření etiky na celou zemi (ekosystém), nejen na jednotlivce

„Zkoumejte každý problém z hlediska toho, co je eticky a esteticky správné, stejně jako z hlediska toho, co je ekonomicky výhodné.“

„Určitá věc je správná, když směřuje k zachování celistvosti, stability a krásy biotického společenství. Směruje-li jina, je špatná“

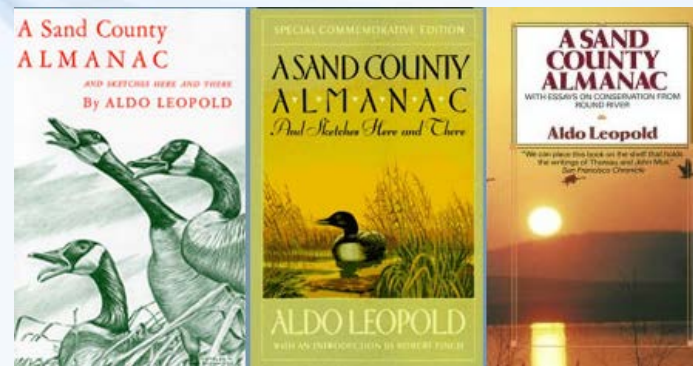
- smyslem celku (země, ekosystému) je poskytnutí podmínek pro život jedinců, kteří se jediní dovedou radovat ze života

- dle etiky země v pořádku občasně lesní požáry pro obnovu jehličnatých lesů vzdor utrpení zvěře při požáru (**celek x jednotlivci**)

- Zemi viděl jako soustavu života - nejvyšším dobrem je plynulé fungování výměny energie v celku života

- uznání, že k životu nutně patří i smrt

- **nejde o život nesmrtelný, nýbrž o život dobrý**

„Dostali jsme se ke staré vlčici akorát včas, abychom ještě zachytili zuřivou jiskru, která umírala v jejím pohledu. Tehdy jsem si uvědomil a už nikdy jsem nezapomněl, že v těch očích bylo něco pro mne nového - něco, co bylo jen mezi ní a horou. Tehdy jsem byl mladý a náramně rád jsem si zastřílel. Myslel jsem si, že když bude méně vlků, bude víc srnčí a žádní vlci - to by byl lovcův ráj. Ale poté, co jsem uviděl umírat tu zelenou jiskru, jsem pocítil, že ani vlk ani hora s mým názorem nesouhlasí“ 1949 (*Leopold*, 1995:159)

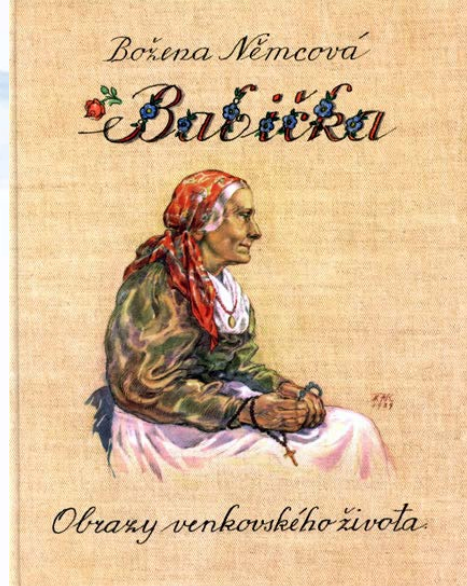

„Dostali jsme se ke staré vlčici akorát včas, abychom ještě zachytili zuřivou jiskru, která umírala v jejím pohledu. Tehdy jsem si uvědomil a už nikdy jsem nezapomněl, že v těch očích bylo něco pro mne nového - něco, co bylo jen mezi ní a horou. Tehdy jsem byl mladý a náramně rád jsem si zastřílel. Myslel jsem si, že když bude méně vlků, bude víc srnčí a žádní vlci - to by byl lovcův ráj. Ale poté, co jsem uviděl umírat tu zelenou jiskru, jsem pocítil, že ani vlk ani hora s mým názorem nesouhlasí“ 1949 (*Leopold*, 1995:159)

„Jdu na lov. Tu mi přijde do rány srna. Pěkné zvířátko, jako by je vysoustroval. Vesele se ohlíželo po lese a popásalo. Napadla mne lítost; i myslím: nejsi-li blázen, k čemu je to? Střelím, ale ruka se mi třásla, trefil jsem srnu do běhu, sklesla, nemohla utéci. Pes se k ní hnál, já mu ale nedal, cosi mi bránilo nedat jí ublížit. Šel jsem k ní, a nemohu vypovědět, jak bolestně se to zvířátko na mne podívalo, prosebně a žalostně. Vytrhl jsem nůž a vrazil jí do srdce; zatřásl se jí údy, bylo po ní. Já se ale pustil do pláče a od té doby – no co bych se za to styděl.“ – „Tatínek nechce střílet na srnu,“ rychle vyjel Orlík, - „Dobřes pověděl. Kdykoliv mířím, vidím před sebou raněnou srnu, žalobné její oči, bojím se, že chybím, že zvíře poraním; raději nechám tak.“1855

Bůh chraň, aby viděla, že kdo týrá zbytečně, i kdyby to červíčka bývalo. „Co je člověku ke škodě nebo k užitku a zabít se musí, no spánembohem zabte to, jen ne mučit,“ říkávala.

„Jdu na lov. Tu mi přijde do rány srna. Pěkné zvířátko, jako by je vysoustroval. Vesele se ohlíželo po lese a popásalo. Napadla mne lítost; i myslím: nejsi-li blázen, k čemu je to? Střelím, ale ruka se mi třásla, trefil jsem srnu do běhu, sklesla, nemohla utéci. Pes se k ní hnál, já mu ale nedal, cosi mi bránilo nedat jí ublížit. Šel jsem k ní, a nemohu vypovědět, jak bolestně se to zvířátko na mne podívalo, prosebně a žalostně. Vytrhl jsem nůž a vrazil jí do srdce; zatřásly se jí údy, bylo po ní. Já se ale pustil do pláče a od té doby – no co bych se za to styděl.“ – „Tatínek nechce střelit na srnu,“ rychle vyjel Orlík, - „Dobřes pověděl. Kdykoliv mířím, vidím před sebou raněnou srnu, žalobné její oči, bojím se, že chybím, že zvíře poraním; raději nechám tak.“1855 (Němcová, 1964, 164)

Hlubinná ekologie I

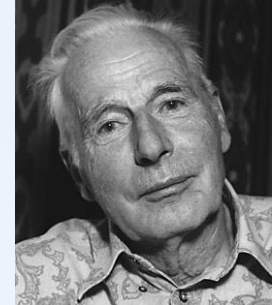
Arne Naess „Ekologie, pospolitost a životní styl“

- inspirován odkazem Barucha Spinozy a Mahátmy Gándhího
- vznik v 70. letech - obrovský vliv na moderní environmentální hnutí

- „*hlubinné ekologické hnutí je charakteristické úsilím o objasňování a respektování toho, co je v hloubce*
→ *normativních a deskriptivních předpokladů*“

- východiska hl. ekologie:

- **environmentální krize existuje, protože špatně poznáváme svět** (pouze smysly a rozumem)
- takto viděný svět staví do středu člověka v individuálním slova smyslu
- ekologická krize je pouze projevem hlubší krize ochuzení našeho **já**, které je nutné nahradit **Já** s velkým **J**

<i>Hlubinná ekologie</i>	<i>Mělká ekologie</i>
<i>Přírodní rozmanitost má svou vlastní (vnitřní) hodnotu, nezávislou na užitečnosti pro člověka</i>	<i>Přírodní rozmanitost má pro nás hodnotu zdroje</i>
<i>Pokles znečišťování prostředí má dostat přednost před ekonomickým růstem</i>	<i>Znečištění prostředí by mělo být sníženo, jakmile ohrožuje ekonomický růst</i>
<i>Současná populace je nadměrná, a tím ohrožuje ekosystémy, avšak obyvatelstvo a chování průmyslově rozvinutých států je ohrožuje více než kdokoliv jiný</i>	<i>Růst obyvatelstva třetího světa ohrožuje ekologickou rovnováhu</i>
<i>Zdroj znamená zdroj pro živé bytosti</i>	<i>Zdroj znamená zdroj pro lidi</i>

Hlubinná ekologie II

- zdroj biocentrického vztahování k mimolidskému světu?

rozšíření **já (ego) na Já (celostní)**

- **Já** ve své konečné podobě zahrnuje nejen nás, ale i celou přírodu v její obrovské rozmanitosti (jak živou, tak i neživou)

- **jak rozšířit já na Já?**

*„Prostřednictvím **ztotožnění** zakoušíme postupně vyšší úroveň jednoty: od identifikace se svými nejbližšími se postupně vytvářejí širší formy jednoty postihující okruh přátel, lokálních společenství, kmenů, krajanů, ras, lidstva, života a konečně, co je hlavní a jak to vyjadřují vůdčí osobnosti náboženství a filosofického myšlení, může být dosažena duchovní jednota s nejvyšším celkem, se světem, a to v širším a hlubším slova smyslu, než je obvyklé.“*

- **nejmocnější zdroj ztotožnění - utrpení a naše následná spontánní reakce**

„Při ztotožnění s horou či mořem, pak jsme schopni vnímat jejich utrpení jako by se jednalo o poškozování nás samotných - našeho Já“

- **řešení konfliktních situací jednotlivých „já“?** *„Bližší má přednost před vzdálenějším - v prostoru, čase, kultuře, druhu. Přednost blízkosti je dávana z naší druhové odpovědnosti, povinnosti a našeho porozumění“*

